

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.013.42

С. В. Абрамова

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ І ГРОМАДИ В ДІЯЛЬНОСТІ ГАШ (ГРОМАДСЬКО АКТИВНИХ ШКІЛ) ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У динамічному світі соціальне становлення сучасних школярів відбувається в умовах суперечливого соціального середовища. Школа, сім'я і громада виступають для дитини основними моделями соціального світу та стають первинним середовищем формування особистості учня. Соціалізація і виховання особистості відбувається у складній системі її взаємозв'язків із суспільством.

Найважливішим показником соціалізації людини є її соціальна активність. Це якість особистості пов'язане з бажанням людини включатися до суспільних перетворень, прагненням зайняти своє місце в соціумі. Участь людини в житті суспільства, спрямована на реалізацію суспільних цінностей разом зі свідомим співвідношенням особистісних і суспільних інтересів, – це той шлях, який має пройти сьогодні молода людина, щоб соціалізуватися і стати громадянином своєї країни.

Як наукове поняття „соціальна активність особистості” розглядалось Є. Ануфрієвим, Г. Ареф'євої, Ю. Азаровим, Л. Архангельським, М. Басовим, Л. Божович, Л. Буєвої, Л. Виготським, Ю. Воробйовим, А. Зосимовським, О. Леонт'євим, Т. Мальковської, В. Мордкович, Н. Клімкіної, А. Кратко, В. Паноком, А. Петровським, Е. Поліканової, В. Ушаковим, та іншими.

Процес формування і розвитку соціальної активності особистості досліджувався вітчизняними (І. Бех, О. Киричук, П. Конанихін, І. Мілославова, Н. Михайленко, Н. Пономарчук та інші) та зарубіжними науковцями (А. Адлер, Б. Анан'єв, Г. Андрєєва, Л. Байбородова, М. Бердяєв, Л. Божович, О. Гребенюк, І. Кант, І. Кон, Т. Мальковська, А. Маслоу, А. Мудрик, А. Реан, К. Роджерс, Е. Еріксон та інші).

У педагогічній науці був накопичений багатий досвід виховання соціальної активності школярів. Масовий і передовий педагогічний досвід з виховання соціально активної особистості з різних позицій було проаналізовано в роботах І. Беха, Б. Вульфова, П. Кананихіна, Т. Коннікова, Т. Мальковської, І. Мар'єнко, А. Мудрика, Н. Пономарчук, М. Рожкова, Л. Спіріна, Л. Уманського, Г. Філонова, М. Яценко та інших.

Сьогодні стає абсолютно очевидним, що школа не може працювати ізольовано, не погоджуючи свою навчально-виховну діяльність з іншими муніципальними, громадськими та соціальними інститутами. Успіх

роботи школи в аспекті формування соціальної активності дітей багато в чому залежить від того, наскільки ефективно вона взаємодіє з громадою і використовує її виховний потенціал.

Вивченням діючих в освіті моделей взаємодії школи та громади займалися Г. Андреева, О. Безпалько, І. Бех, Л. Буєва, М. Вебер, Л. Виготський, Б. Вульф, Дж. Дьюї, І. Зверева, І. Зязюн, М. Каган, І. Кон, О. Леонтєв, А. Макаренко, Генрі Морріс, Т. Парсонс, С. Рубінштейн, Т. Семігіна, П. Сорокін, О. Сухомлинська, С. Харченко, С. Хлебик, Дж. Хоманс, С. Шацький та інші.

У сучасній Україні існує педагогічний досвід громадсько активних шкіл, які в процесі діяльності створюють відкрите соціально-виховне середовище „школа – громада”, що дозволяє об’єднати ресурси школи і громади, зробити процес формування соціальної активності учнів більш ефективним.

Мета даної статті – розкрити особливості взаємодії школи та громади щодо формування соціально активної особистості.

Завдання статті:

- здійснити огляд наукових підходів до визначення понять „соціальна взаємодія”, „соціальна активність особистості” ;
- визначити основні напрямки взаємодії школи та громади в діяльності ГАШ;
- розкрити роль ГАШ у процесі формування соціально активної особистості.

Поняття „соціальна взаємодія” вивчається рядом гуманітарних наук, серед яких філософія, соціологія та соціальна психологія, педагогіка та інші. У соціальній філософії та соціології (М. Вебер, Г. Зіммель, Е. Дюркгейм, О. Конт, К. Маркс, Дж. Мід, Т. Парсонс, П. Сорокін та інші) соціальна взаємодія розглядається як процес впливу різних суб’єктів один на одного, взаємну обумовленість їх вчинків і соціальних орієнтацій, зміну системи потреб, а також міжособистісних зв’язків, що виникають у ході цієї взаємодії [1, с. 123].

М. Вебер вважає, що сутність соціальної взаємодії полягає в тому, що лише у взаємодії з іншими людьми людина може задовольнити переважну більшість своїх потреб, інтересів, цінностей. Тому соціальна взаємодія є основною життєвою потребою людини [2, с. 546].

На думку П. Сорокіна, у процесі соціальної взаємодії відбувається взаємний обмін колективним досвідом, знаннями, поняттями, вищим результатом якого є виникнення „культури”. Так людина формує культуру, а культура забезпечує позитивні зміни в людині, збагачує її внутрішній світ, обумовлює цілі і сенс її буття, розвиває її власну сутність [3, с. 526].

Дж. Мід вважає, що в процесі соціальної взаємодії відбувається міжособистісне спілкування, пізнання соціальної реальності, завдяки чому людина відкриває себе та інших для самого себе. Самопізнання особистості наділяє людину здатністю здійснювати вибір, будувати свій

життєвий шлях, координувати свою поведінку в системі відносин з оточуючими [4, с. 12].

Т. Парсонс у своїх роботах запропонував структуру соціальної взаємодії, зазначивши, що основу соціальної діяльності складають міжособистісні взаємодії, за яких будується людська діяльність, що є результатом сукупності одиничних дій. Одинична дія є деякий елементарний акт; із них згодом складаються системи дій. Елементами кожної окремої дії є: діяч; „інший” (об’єкт, на який спрямована дія); норми (за якими організовується взаємодія); цінності (які приймає кожен учасник); ситуація (в якій відбувається дія) [5, с.17].

На підставі вищезазначеного, поняття „соціальна взаємодія” науковці розглядають як процес впливу суб’єктів один на одного, що породжує індивідуальні та соціальні зміни, а також спосіб накопичення особистісного і суспільного соціального досвіду.

На думку психологів, поняття „соціальна взаємодія” безпосередньо пов’язане зі спілкуванням. При цьому існує кілька позицій щодо їх співвідношення.

У дослідженнях О. Бодалева, Н. Дежнікової, В. Кольцової, О. Цуканової та інших ці поняття ототожнюються. С. Кудрявцева, М. Лісіна та інші розглядають соціальну взаємодію як характеристику спілкування.

Прихильники третього напрямку (Г. Андреева, Р. Кричевський, О. Леонтьев, Б. Ломов, М. Обозов та інші) вважають, що спілкування безпосередньо забезпечує взаємодію.

Так, Г. Андреева виділяє три взаємопов’язані складові спілкування: комунікативну, перцептивну та інтерактивну. Перша проявляється через дії особистості, свідомо орієнтовані на смислове сприйняття їх іншими людьми. Перцептивна складова пов’язана зі сприйняттям і оцінкою людьми соціальних об’єктів (інших людей, самих себе, груп, інших соціальних спільнот). Інтерактивна складова являє собою взаємодію людей один з одним (і вплив) у процесі міжособистісних відносин. Відмінна особливість взаємодії, на думку автора, полягає в тому, що в ході організації спільної діяльності для її учасників надзвичайно важливо обмінятися не лише інформацією, але й організувати обмін діями, спланувати загальну діяльність [6, с. 257].

Виходячи з цього, поняття взаємодії та спілкування не тотожні, спілкування виступає як найважливіший компонент і форма взаємодії.

Із цієї ж позиції розглядає спілкування і взаємодію педагогічна наука (Л. Байбородова, З. Барабанова, М. Рожков, В. Сластьонін, Ю. Сокольников та інші), де взаємодія людини з іншими є особливий тип зв’язку, який передбачає взаємні дії, вплив і зміни суб’єктів педагогічної діяльності. Серед цих взаємодій особливе місце належить спілкуванню (форма суб’єкт-суб’єктної взаємодії) і спільній діяльності (форма суб’єкт-об’єкт-суб’єктної взаємодії) [7, с. 40].

Л. Байбородова і М. Рожков розглядають соціальну взаємодію як соціальні відносини між людьми, соціальними групами. Важливими специфічними формами такої взаємодії є спільна діяльність і спілкування [8, с.33]. Науковці відзначають, що взаємодія дітей у певному соціальному просторі, до якого входить сім'я, школа, громада, є соціальною. Її основна функція – включення школярів у систему соціальних відносин і розширення сфери соціальних зв'язків. Ця взаємодія формує досвід різноманітних відносин, сприяє розвитку найважливіших моральних якостей, освоєння культурних цінностей, розширює діапазон опанування дітьми різних соціальних ролей. Дорослі, вчителі у взаємодії займають позицію старшого товариша, виступають партнерами у спільній діяльності й спілкуванні [9, с. 87].

Таким чином, ми розглядаємо соціальну взаємодію як соціальні відносини між двома і більше суб'єктами (індивідами, групами, спільнотами) в процесі яких передається соціально важливий досвід, здійснюється формування і розвиток особистості й суспільства.

У філософії, психології, педагогіці вченими, педагогами-новаторами розглядалися питання підготовки людини до життя в суспільстві, відзначалася виховна роль соціального середовища, висувалися ідеї встановлення взаємодії між школою та місцевим населенням й участі школи в суспільному житті та суспільно корисній праці.

Прикладами практичного втілення цих ідей можуть бути „нова школа” Я. Коменського, „школа як соціальний центр” Д. Дьюї, „навчальні співтовариства людиноцентристського типу” К. Роджерса, „школа – центр виховання в соціальному середовищі” С. Шацького, сучасні суспільно (громадсько) активні школи.

Досвід діяльності цих шкіл показав, що виховна середа, яку створюють школи у взаємодії з соціальними інститутами, сприяє формуванню соціальної активності школярів та їх соціалізації.

Учені по-різному розглядають соціальну активність особистості, характеризуючи її, як творчо-перетворювальне ставлення соціального суб'єкта до природного і соціального середовищ у процесі діяльності (Г. Арєф'єва, Ю. Воробйов, В. Ушаков та інші); як внутрішню властивість, стан, якість соціального суб'єкта (М. Басов, Л. Божович, Л. Виготський, А. Коротко, А. Леонт'єв, Г. Малінін, В. Мерлін, В. Мордкович, Л. Славін, М. Сужіков, С. Рубінштейн, Е. Якуба та інші); як внутрішню духовну, соціально-психологічну схильність, готовність особистості до соціально значущої діяльності (А. Зосімовській, Т. Коннікова, Т. Мальковська, Є. Осічнюк, Є. Поліканова та інші).

Ми розглядаємо це поняття як інтегровану особистісну якість, засновану на потребах і соціально ціннісних мотивах, зацікавленості у прогресивному розвитку громади, знаннях про особистісні можливості і соціальне середовище, що існує як спрямованість до різних видів соціально важливої діяльності.

Розглянемо діяльність громадсько активних шкіл України, які здійснюють взаємодію з громадою, об'єднуючи ресурси для формування соціальної активності учнів, їх ефективного виховання та соціалізації.

У 2003 р. в Україні в межах упровадження Всеукраїнським фондом „Крок за кроком” програми „Школа як осередок розвитку громади” з'явилися школи інноваційного типу – громадсько активні школи (далі ГАШ). ГАШ відносяться до шкіл відкритого типу, які виникли на Заході в 60-х рр. XX ст. і в США, Великобританії в 70-х рр. XX ст. Засновували вони свою діяльність на ідеях демократичної педагогіки.

Громадсько активна школа (ГАШ) – освітній, ресурсний, культурний центр мікрорайону, міста, села. Це школа, яка ставить за мету не лише надання освітніх послуг учням, а й розвиток громади, залучення батьків і мешканців до вирішення соціальних та інших проблем, що порушуються як перед школою, так і перед громадою [10, с. 23].

Модель громадсько активної школи, розроблена Всеукраїнським фондом „Крок за кроком”, представлена трьома базовими компонентами: 1) демократизація школи, 2) партнерство школи і громади, 3) волонтерство [11, с. 5].

„Демократизація школи” спрямована на формування демократичної культури як основи розвитку громадянського суспільства через реалізацію демократичних принципів у всіх аспектах шкільного життя та сприяння розвитку органів учнівського самоврядування. Школа створює єдине поле для громадянської освіти і виховання не тільки школярів, а й педагогів, батьків, жителів громади. Головною метою демократичної освіти є виховання громадянина сучасного суспільства і його підготовка до життя і діяльності в демократичному суспільстві [12, с. 57].

„Волонтерство” використовується для активізації жителів громади різного віку з метою вирішення соціально значущих проблем через навчання учасників педагогічного процесу навичкам волонтерської діяльності, розробку та впровадження нових технологій волонтерства. Цей напрямок у школі дає можливість педагогу реалізувати свої творчі ідеї, визначити орієнтири виховної діяльності, навчає молодь самостійності у постановці цілей та їх досягненні, задає культуру поведінки поза стінами школи, допомагаючи виховувати соціально адаптовану особистість. Працюючи в цьому напрямку, школа стає ближче до громади. Втілюючи добровільні ініціативи в життя, школа підвищує свій імідж і привертає добровільні ресурси з громади для спільного вирішення проблем [13, с. 89].

„Партнерство школи та громади” зорієнтоване на розвиток співпраці між школою та громадою і консолідацію ресурсів для спільного вирішення проблем. Цей напрямок передбачає розробку і впровадження механізмів спільної діяльності та ініціювання різних форм взаємодії з бізнесом, органами місцевого самоврядування, некомерційними організаціями, громадськістю. Партнерство виникає

там, де є спільні інтереси і взаємовигідні відносини. Необхідна умова роботи школи в режимі громади: виявлення освітніх потреб і ресурсів, а також задоволення цих потреб за рахунок наявних ресурсів [14, с. 95].

Управління ГАШ здійснюється органом громадського самоврядування – Радою ГАШ. До Ради ГАШ залучаються представники від вчителів, учнів та батьків, представників громади.

Завдання Ради ГАШ: здійснювати демократичне управління школою, поєднуючи єдиноначальність і колегіальність, державність і громадське управління; удосконалювати діяльність школи, виводячи на новий рівень співпрацю школи і громади.

Так, частина управлінських повноважень школа передає громадським органам самоврядування і створює можливість реальної участі громади в різних управлінських компетенціях:

- стратегії – визначення стратегічних напрямків спільної діяльності школи та громади;
- тактики – організація та здійснення безпосередньої спільної діяльності школи та громади;
- контролю – можливості реального контролю різних аспектів спільної діяльності школи та громади [8, с. 107].

У діяльності ГАШ чітко окреслюються дві взаємопов'язані складові: соціальна та освітня. ГАШ дозволяють однаково успішно і в нерозривній єдності ефективно вирішувати соціальні та освітні проблеми. Освітня складова ГАШ дозволяє наблизити освіту до повсякденного життя дитини, зробити її більш дієвою і результативною, опертися на широкий спектр процесів, що соціалізуються, сприяти ефективності самої соціалізації, а також використовувати ресурси громади для вирішення проблем виховання і навчання підростаючих поколінь, для функціонування і розвитку школи. Соціальна складова спрямована на стимулювання та реалізацію ініціатив, які забезпечують створення умов для побудови громадянського суспільства, демократизації різних сфер соціального життя, на перетворення школи у найважливіший ресурс функціонування і розвитку громади [15, с. 202].

Таким чином, метою взаємодії школи та громади є виховання учнів та їх соціалізація в місцевому співтоваристві; побудова громадянського суспільства та розвиток школи і громади на основі демократичних принципів. Звідси можна виділити основні напрямки взаємодії школи та громади: управління спільною діяльністю; освіта, виховання, соціалізація учнів; розвиток школи і громади.

Взаємодія школи і громади здійснюється в процесі спілкування і спільної суспільно значущої діяльності. Між школою та громадою встановлюються діалог і взаємовигідне партнерство. Партнерство передбачає обмін послугами на основі безкорисливої допомоги (волонтерства). Метою партнерства є об'єднання ресурсів школи і громади задля вирішення спільних проблем.

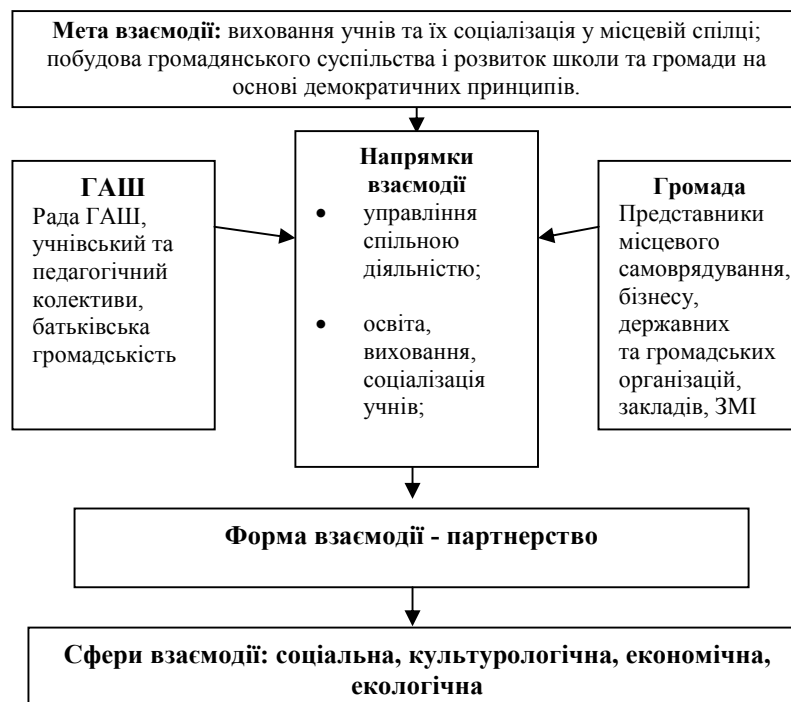
У взаємодії громада і школа знаходять почуття приналежності один одному. Школа перетворюється на громадський центр мікрорайону чи села, і навколо неї починається процес самоорганізації та розвитку громади, здатної самостійно вирішувати не тільки завдання освіти, але й інші соціальні проблеми за допомогою залучення місцевих ресурсів.

Спілкування та суспільно корисна діяльність, до якої залучаються учні, ефективно впливають на формування школярів. Так, О. Леонт'єв, аналізуючи розвиток психіки в онтогенезі, помічав, що „спілкування у своїй початковій зовнішній формі, у формі спільної діяльності або у формі спілкування, мовного або навіть тільки уявного, становить необхідну і специфічну умову розвитку людини в суспільстві” [16, с. 422].

Учні, які живуть у просторі ГАШ і громади, стають суб'єктами власного життя, виконують різні соціальні ролі в місцевому співтоваристві, і це сприяє формуванню соціальної активності школярів, збагачує їх соціальний досвід, готує до життя у вільному громадянському суспільстві.

Особливості взаємодії ГАШ і громади схематично можуть бути представлені таким чином.

Схема взаємодії ГАШ і громади

Громадсько активна школа стає прообразом вільної демократичної держави, що дозволяє формувати в учнів систему цінностей громадянського суспільства. Взаємодія школи і громади, спрямована на включення учнів у різноманітні соціальні практики, суспільно корисну

діяльність, рішення загальних соціальних, культурних, освітніх проблем, дозволяє формувати соціальну активність учнів, соціалізуватися школярам у громаді та укоренити демократичний устрій у житті місцевого співтовариства. Ідея ГАШ сьогодні актуальна для українського суспільства, оскільки пропонує реальний механізм об'єднання активних, творчих людей, які зорієнтовані на ідеали громадянського суспільства, на демократизацію освіти та усіх сфер соціального життя.

Надалі дослідження буде зорієнтовано на розробку технології взаємодії школи та громади щодо формування соціальної активності учнів і впровадження її в діяльність ГАШ Луганської області.

Список використаної літератури

- 1. Каган М. С.** Человеческая деятельность / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.
- 2. Вебер М.** Избранные произведения / М. Вебер. – М.: Просвещение, 1990. – 653 с.
- 3. Сорокин П. А.** Человек. Цивилизация. Общество / П.А.Сорокин. – М. : Политиздат, 1992. – 527 с.
- 4. Мид Дж.** От жеста к символу / Дж. Мид // Американская социологическая мысль. Тексты. – М. : Институт бизнеса и политики, 1996. – 234 с.
- 5. Парсонс Т.** Система современных обществ / Т. Парсонс. – М. : Аспект Пресс, 1997. – 270 с.
- 6. Андреева Г. М.** Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Наука, 1994. – 387 с.
- 7. Барабанова З. П.** Организация образовательного взаимодействия между педагогом и учащимися / З. П. Барабанова. // Современные наукоемкие технологии. – 2008. – № 1. – С. 40 – 42.
- 8. Байбородова Л. В.** Воспитательный процесс в современной школе / Л. В. Байбородова, М. И. Рожков. – Ярославль, 1998. – 379 с.
- 9. Рожков М. И.** Организация воспитательного процесса в школе : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова. – М. : Гуманит, изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
- 10. Ворон М.** Школа як осередок розвитку громади / М. Ворон // Підручник для директора. – 2006. – № 9. – С. 23 – 27.
- 11. Насонова Е. В.** Демократизация школы / Е. В. Насонова. – Красноярск : КРМОО Центр „Сотрудничество”, 2005. – 187 с.
- 12. Софій Н.** Громадсько активні школи в Україні: кроки до дій / Н. Софій, Ю. Кавун. – К. : Всеукраїнський фонд „Крок за кроком”, 2005. – 162 с.
- 13. Болуж Е. В.** Общественно активная школа: опыт построения социального партнерства / Е. В. Болуж, И. В. Валюшицкая, Е. Ю. Фомина, Е. М. Шайхутдинов. – Красноярск : КРМОО Центр „Сотрудничество”, 2005. – 108 с.
- 14. Єльнікова Г.** Організація та розбудова ГАШ як осередку розвитку громади: Навчально-методичний посібник / Г. Єльнікова, Л. Даниленко, Т. Сорочан, Н. Клокар, Н. Софій, М. Ворон. – К. : Всеукраїнський фонд „Крок за кроком”, 2007. – 172 с.
- 15. Корнетов Г. Б.** Феномен общественно активной школы в контексте развития демократической педагогики / Г. Б. Корнетов. – М. : Академия социального управления, 2009. – 264 с.

16. Леонтьев А. П. Проблемы развития психики / А. П. Леонтьев. – М. : Изд-во МГУ, 1972. – 574 с.

Абрамова С. В. Взаємодія школи і громади в діяльності ГАШ (громадсько активних шкіл) як умова формування соціально активної особистості

Автор розглядає особливості взаємодії школи та громади щодо формування соціальної активності учнів; визначає основні напрями діяльності школи і громади в роботі ГАШ; дає визначення понять „соціальна взаємодія”, „соціальна активність особистості”; розкриває роль ГАШ у процесі формування соціально активної особистості.

Ключові слова: соціальна взаємодія, громадсько активна школа, соціальна активність особистості.

Абрамова С. В. Взаимодействие школы и местного сообщества в деятельности общественно-активных школ как условие формирования социальной активности личности

Автор рассматривает особенности взаимодействия школы и местного сообщества по формированию социальной активности учащихся, определяет основные направления деятельности школы и местного сообщества в работе общественно-активных школ, дает определение понятий „социальное взаимодействие”, „социальная активность личности”; раскрывает роль общественно-активных школ в процессе формирования социально активной личности.

Ключевые слова: социальное взаимодействие, общественно-активная школа, социальная активность личности.

Abramova S. V. Interaction Between School and Community Activities of Community Schools as a Condition of the Formation of Socially Active Personality

The author focuses on the features of the interaction of school and community in forming socially active students, defines the main directions in work of the school and the community in the Socially active schools (SAS), gives definitions of „social interaction”, „social activity of the individual”; reveals SAS role in developing socially active individuals.

Key words: social interaction, community active school, social activities of the individual.

Стаття надійшла до редакції 08.11.2012 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – доц. Михайлова Л. М.